

एतदेवाह शुभेति स्वदेहेस्वकर्माजितेननदेहेन्द्रियादीनितदेवकर्मआददते यतरेहिकात्अन्यत्पूर्वजन्मकृतं परावराणिअर्थबुद्ध्यादीनि पूर्वसंस्कारादुत्तरोत्तरदेहकर्मणिकुर्वन्ननुच्यतइत्यर्थः ॥ २२ ॥
नन्वेवमपरिहार्यत्वाद्वासनासंतरेरलंमोक्षाशयेत्याशंक्यानादिकालागतमपिभ्रमंतस्त्वयोःसमूलमुन्मूलयितुंक्षमतेइतिप्रतिपादयितुंसदृष्टान्तंससारस्यभ्रमपूर्वकत्वमाह चलमिति यथादृष्टिपथंदृष्टिज्ञानंअनतिक्रान्तंस्यक्प्रमितंवस्तुतस्यपंथाइवपंथाःहानोपादानादिमार्गोयस्यतत् यथादृष्टिपथंभ्रांतिज्ञानंतच्चलंबाधविषयतयाअस्थिरजनःपरैति पराकृत्यएतिअवगच्छतिवस्तुतत्त्वं यथानौस्थःनौचांचल्यंतीरतरो आरोपयतिनौस्थैर्येचतद्बाधितंभवतिएवंपरंपरमात्मानंकूटस्थमपिबुद्ध्युपधानादकूटस्थमिवभासमानंबुद्धिमार्गंभ्रांतिजनकत्वरूपंधीनिरोधेनपराकृत्यपरतत्त्वमभ्येति एवंयथासूक्ष्मंपुस्तकाक्षरमहद्रूपमिवमहत्तररूपमिवलोचनोत्तेजनबलेनाभितोभाति तथासूक्ष्ममपिचिदात्मतत्त्वंबुद्धियोगात्स्थूलप्रपंचालमनाभाति एवंयथाहृदपंस्वमुखप्रतिबिंबस्वरूपंस्वमुखस्यमुखस्यतत्त्वदृष्ट्ययोग्यमपिदर्पणःआलोचयतेदर्शयति एवंएकमेवप्रत्यग्बस्तुस्वाज्ञानकल्पितधीदर्पणःपरागभूतवियदाद्याकारेणावभासयति तत्रयथाउपनेत्रदर्पणयोरेषायेक्षरस्थौल्यंमुखस्यदृश्यत्वंचापैतिएवंधीनियहेचितःस्थूलदृश्यत्वंचापैति तदेवंकूटस्थस्यात्मनोविकारित्वेसूक्ष्मस्यस्थूलत्वेदृष्टूपस्यदृश्यत्वेचक्रमणदृष्टानत्रयं एवंचानादिरपिभ्रांतिस्तत्त्वज्ञानेनपाश्चात्येनापिबाधितुंशक्या नचभ्रांतेरुन्मज्जनंसंभवति बुद्धेस्तत्त्वपक्षपातित्वात् तस्माद्भ्रांतिज्ञानापनयाय

शुभाशुभंकर्मकृतंयदन्यत्तदेवप्रत्याददतेस्वदेहे ॥ मनोनुवर्ततिपरावराणिजलौकसःसोतइवानुकूलं ॥ २२ ॥ चलंयथादृष्टिपथंपरैतिसूक्ष्ममहद्रूपमिवाभिभाति ॥ स्वरूपमालोचयतेचरूपंपरंतथाबुद्धिपथंपरैति ॥ २३ ॥ इतिश्रीमहाभारतेशां०मो०मनुबृहस्पतिसं०द्व्यधिकद्विशततमोऽध्यायः ॥ २०२ ॥
मनुरुवाच यदिद्विषैस्तूपहितंपुरस्तात्आमान्गुणान्संस्मरतेचिराय ॥ तेष्विद्विषेषूपहतेषुपश्चात्सबुद्धिरूपःपरमःस्वभावः ॥ १ ॥

आत्मज्ञानेयतितव्यमितिभावः ॥ २३ ॥ इतिशांति०मो०नै०प्रा०द्व्यधिकद्विशततमोऽध्यायः ॥ २०२ ॥ ॥ १ ॥ ननुयदुक्तंनिर्विकारस्यविकारित्वंस्वप्नस्य स्थूलत्वंअदृश्यस्यदृश्यत्वंचबुद्धियोगादिति तन्नबुद्ध्यतिरिक्तस्यात्मनोनूपलंभादित्याशंक्याह यदिति आत्मेन्द्रियमनोयुक्तंभोक्तेत्याहुर्मनीषिणइतिश्रुतेः समनस्केन्द्रियैरुपहितंयज्जीवचैतन्यतत् चिरायबहुकालंपुरस्तात्पूर्वप्राप्तान्गुणान्विषयान्कालांतरेसंस्मरतेबाल्येहमिदमन्वभूवमिति तदामनोरथकालेविषयेन्द्रियसन्निर्वापभावान् ज्ञेयज्ञानज्ञातृवासनावासिताबुद्धिरेवसर्वात्मतांप्राप्तातदन्येनचैतन्येनावभास्यतेइतिअस्तिबुद्ध्यधिकश्चेतनइत्यर्थः ननुतदाइन्द्रियाण्येवविषयवासनावासितानिबुद्ध्यप्राकाशंतइत्याशंक्याह तेष्विति इन्द्रियेष्वपुपहतेषुविलीनेषुशब्दापहतात् पश्चात्स्वमकाले बुद्धेःरूपंत्रिपुटीज्ञेयज्ञानज्ञात्रालिकातद्ब्रह्मपमस्यसबुद्धिरूपः ससमानःसन्मौलोकावनुसंचरति ध्यायतीवलेलायतीवेतिश्रुतेः समानोबुद्धितादात्म्यंप्राप्तः परमःसर्वोत्कृष्टः स्वभावःचिद्रूपआत्माबुद्धेरन्योत्सेव अयंभावः यथाजायत्कालेघटचक्षुषोर्भास्यभासकयोर्व्यतिरिक्तःकूटस्थोनिर्विकारआदित्यःसत्तामात्रेणचक्षुषोनुपहंयटस्यचप्रकाशंकरोति एवंस्वमेयिमातृमेयात्मनास्थितांबुद्धितदन्यउवासीनःप्रकाशोवभासयेदिति तस्मादस्तिबुद्धेरन्यस्तत्तादात्म्यभ्रांत्याविकारित्वापाकान्आत्मेतिसिद्धं ॥ १ ॥